

Felner, František; Petrželka, Josef

Antičtí filosofové a život - mílétská přirovnání

Studia philosophica. 2023, vol. 70, iss. 2, pp. 117-123

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPH2023-2-11>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79170>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20240113

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Antičtí filosofové a život – mílétská přirovnání

Ancient Philosophers and Life – the Similes of the Milesians

František Felner – Josef Petrželka

Tento „rozhledový“ text započíná sérii, která představí obrázky, jež budou výhledově použity v zamýšleném novém kurzu s předběžným názvem *Antická filosofie a život*.

Záměrem kurzu (zamýšleným záměrem zamýšleného budoucího kurzu) je zdůraznit určitou rovinu antické filosofie, které nebývá v moderním badatelském pohledu věnována taková pozornost. Jde o rovinu praktického, každodenního významu filosofie. Tato rovina byla pro značnou část antických filosofů velmi významná, filosofie v jejich pojetí často znamenala určitý životní styl. Vzpomeňme na Sókrata – ten bude představovat snad nejlepší, ale nikoli jediný doklad této skutečnosti. Dokladem ze strany moderního bádání pak může být kniha P. Hadota s názvem *Co je antická filosofie*.¹

Smyslem obrázků pak je postihnout a ilustrovat praktické či životní motivy v myšlení, ale také ve vlastním životě samotných filosofů. K tomuto účelu se hodí specifický kreslířský žánr, který autor kreseb František Felner charakterizuje takto:

„Pro obrázkovou sérii antických filosofů jsem zvolil humorný až karikaturní styl kresby. Ten jsem sám z velké části vymyslel a během kreslení obrázků jsem se v něm postupně zdokonalil. Jeho cílem je být atraktivní pro čtenáře, za tímto účelem představuje filosofy vtipným a srozumitelným způsobem. Navzdory tomu, jak minimalisticky obrázky vypadají, jejich tvorba je časově náročná a vznikají ve více fázích.

Každý obrázek představuje konkrétní biografický či myšlenkový motiv daného filosofa, proto nejprve musím vymyslet, jak daný motiv znázornit,

1 HADOT, Pierre. *Co je antická filosofie?* Přel. Magdaléna JEHLIČKOVÁ. Praha: Vyšehrad 2017.

a poté se jej pokusím přenést na papír. Kreslím vždy tužkou a následně kontury obtahuji černým perem. Občas se mi obrázek nepovede, někdy s ním nejsem spokojený, proto obrázky většinou kreslím na vícekrát. Jeden obrázek pak zabere i pět až deset hodin čistého času.“

Nyní si už můžeme představit první obrázky, a to s komentářem jak v rovině filosofické (JP), tak i v rovině tvorby (FF). A jako vždy začneme u Míléťanů.

Mílétsí filosofové a život

Dochované zprávy o těchto nejstarších myslitelích jsou velmi kusé a velmi nespolehlivé, proto můžeme říci jen velmi málo o jejich životě. Ale v dochovaných zlomcích se opakovaně a v různých podobách objevuje jeden pozoruhodný motiv – přirovnání složitých a neintuitivních myšlenek a výkladů k běžným praktickým věcem. Vypadá to, jako by se Míléťané obraceli ke svým spoluobčanům a snažili se jim své myšlenky co nejvíce přiblížit a vysvětlit. Filosofické myšlení se tedy ve svých počátcích nevyčleňuje z běžného života a nevzdaluje od něj, nýbrž naopak se snaží z něj vycházet.²

Thalés

JP: Zprávy o Thalétovi jsou obzvláště nespolehlivé. Za to zřejmě může i jeho popularita, již se mu dostalo díky Platónovu a Aristotelovu zdůraznění jeho zásluh o počátek filosofie – proto pak o něm psalo mnoho lidí a nekriticky mu připisovalo mnoho nejrůznějších výkonů a prvenství. Následující dvě zprávy snad přesto odrážejí reálné Thalétovy myšlenky. Obě podávají vysvětlení pozice Země v kosmu a obě používají přirovnání k předmětu („dřevo“, „lod“), který pluje na vodě:

2 Detailně mílétská přirovnání prozkoumal Bronislav Stupňánek ve své dizertační práci: STUPŇÁNEK, Bronislav. *Anaximandros. Nové přístupy ve snaze o prohloubení, zpřesnění a zjednotnění dosavadních znalostí*. 2014. Dizertační práce. Dostupné také z <http://is.muni.cz/th/63652/ff_d_b1/>. (Viz kapitoly „Povaha mílétských přirovnání“ a „Mílétská přirovnání a hospodářství města“ – s. 23 nn.)

Jiní však tvrdí, že [Země] spočívá na vodě. Takový je totiž nejstarší výklad, podle něhož prý Thalés z Miletu tvrdí, že [Země] setrvává [v klidu], neboť plave, jako plave dřevo nebo něco podobného. [...]³

[...] okrsek zemský je nesen a vezen vodou jako loďka, a když říkáme, že se chvěje [zemětřesením], tehdy se zmítá na rozbouřených vlnách.⁴

A právě tento motiv se nabízel k obrázkovému ztvárnění:

FF: Na obrázku se Thalés plaví na loďce na otevřeném moři, když kolem něj proplave jeho spoluobčan. Thalés se rozhodne, že se s ním podělí o svou moudrost, přičemž rukou ukazuje na vzdálený ostrov, druhou rukou na loďku. Tím mu chce vysvětlit, že země plave na vodě jako loďka. Tento motiv mě napadl na základě skutečnosti, že Thalés působil v Miletu, což je město na pobřeží Egejského moře. Thalés tedy neměl k moři daleko. Kromě toho je na obrázku několik detailů. Oba znázorněné ostrovy vypadají, jako by byly

3 DK 11 A14 (Aristotelés, *O nebi* II 13, 294a28–32). Překlad Vojtěch HLADKÝ – Zdeněk KRATOCHVÍL – Radim KOČANDRLE. *Fysis.cz*, verze 7. 5. 2011 [on-line, cit. 23. 9. 2023]. Dostupné z <<http://fysis.cz/presokratici/thales.htm>>.

4 DK 11 A14 (Seneca, *Quaestiones natur.* III 14). Překlad tamtéž.

sopečného původu. Nejedná se o náhodu, protože kolem Mílétu se několik takových ostrovů skutečně nachází. Dalšími detaily jsou loď na pozadí, rozsvícený maják s přilehlými chrámy na druhém ostrově a truhla v Thalétově loďce. Co se v těchto objektech skrývá a zdali je mezi nimi nějaká souvislost, ponechávám na čtenářově fantazii.

Anaximandros

JP: V Anaximandrových zlomcích najdeme mnoho jedinečných a pozoruhodných přirovnání, několik z nich přirovnává přírodní entity k lidským dílům.

Její podoba je okrouhlá, oblá, podobá se kamennému sloupu; na jedné z jeho ploch chodíme, druhá je pak protilehlá.⁵

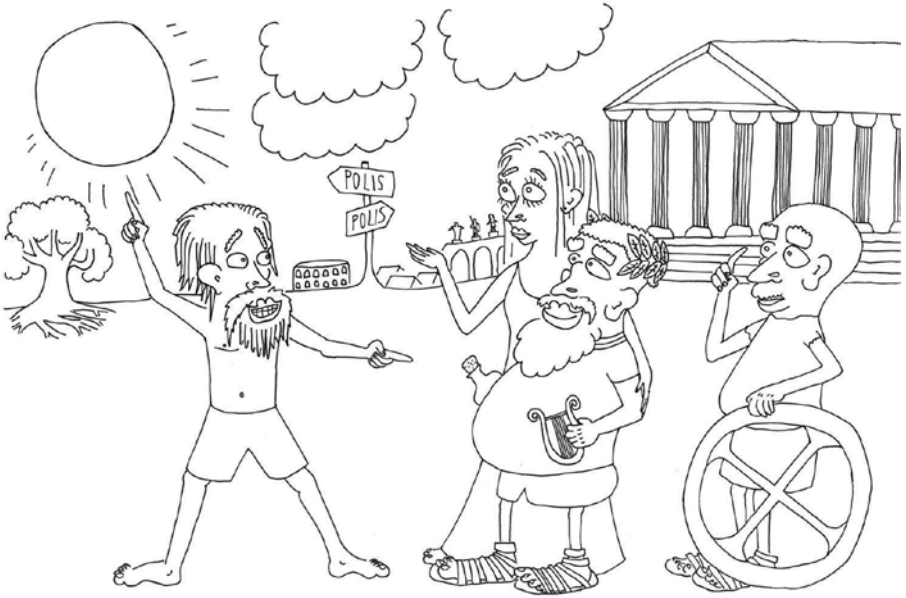
Anaximandros [tvrdí, že sluneční] kruh je 28krát větší než Země, je podobný vozovému kolu, má dutou obruč plnou ohně. Na jednom místě se skrze ústí ukazuje oheň, (B 4) jako skrz píšťalu blesku. A toto je Slunce.⁶

První přirovnání Země ke kamennému sloupu je jistě také pozoruhodné, ale nám zde slouží jen jako doklad, že takových přirovnání vymyslel Anaximandros více. Totiž ještě mnohem originálnější a zcela jedinečné přirovnání je ve zlomku druhém: Slunce jako kolo od vozu?! Ano, samotná Anaximandrova koncepce Slunce je zcela jedinečná, originální a natolik odporující běžné zkušenosti, že si Anaximandros musel pomoci nějakým názorným příkladem, chtěl-li ji svým současníkům přiblížit. A v jeho době asi neexistoval jiný artefakt, jenž by k tomu byl vhodnější než právě vozové kolo (dnes by Anaximandros jistě ukazoval na vzduchem plněné pneumatiky našich vozů, případně na nafukovací plovací kruhy, jež jeho koncepci Slunce odpovídají ještě lépe).

Co všechno na obrázku stojí za zmínku?

5 DK 12 A11 (Hippolytos, *Refutatio* 1, 6, 3). Překlad Vojtěch HLADKÝ – Zdeněk KRATOCHVÍL – Radim KOČANDRLE. *Fysis.cz*, verze 19. 5. 2011 [on-line, cit. 23. 9. 2023]. Dostupné z <<http://fysis.cz/presokratici/anaximandros.htm>>.

6 DK 12 A21/2 (Áetios II 20, 1). Překlad tamtéž.

FF: Na obrázku vysvětluje Anaximandros (úplně nalevo) svým spoluobčanům něco ze své filosofie. Ukazuje jim, že Slunce je jako kolo od vozu. Jak vidíme na obrázku, reakce na jeho filosofii byly různé. Ten, kdo drží kolo od vozu, si ťuká na čelo a považuje ho za blázna. Muž vedle něj se zasněně usmívá a žena, která ho objímá, nic nechápe. Kromě toho jsou na obrázku dva detaily, které chci zmínit. První jsou dvě směrovky na pozadí, udávající směr na „polis“, což v řečtině znamená město nebo obec. A druhý, více skrytý detail, se týká zavalitého muže uprostřed. Ten s trochou fantazie může představovat básníka Anakreóna. Lze ho poznat podle toho, že drží harfu, zakorkovanou amforu od vína a objímá jej ona žena. To jsou odkazy na hlavní náměty jeho básní: „víno, ženy, zpěv“. Oba muži, Anaximandros i Anakreón, totiž žili ve stejné době, ačkoliv Anaximandros byl o 40 let starší.

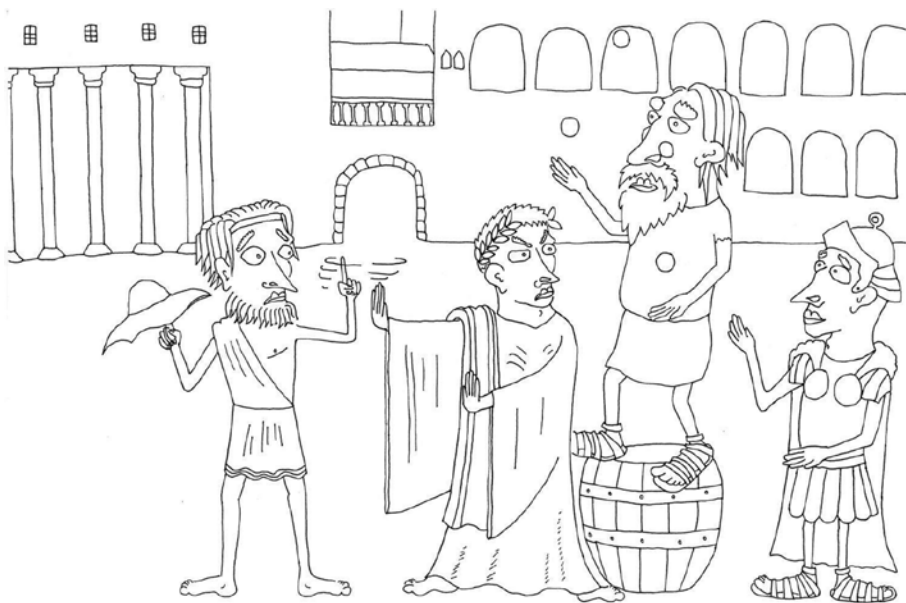
Anaximenés

JP: Ani nejmladší z milétských myslitelů přirovnáními nešetřil, jak dokazují naše dvě ukázky:

Jako naše duše, [...], jsou vzduch, nás drží pohromadě, tak také vanutí a vzduch objímá celý svět.⁷

Anaximenes říká, že hvězdy se nepohybují pod Zemí, jak předpokládali jiní, nýbrž kolem Země, jako když se kolem naší hlavy točí plstěný klobouk.⁸

První přirovnání sice neobsahuje lidský artefakt, ale jistě je mimo jakoukoli pochybnost, že obtížnější a abstraktnější – celý svět – vysvětluje něčím známějším, „naším“, vlastně námi samotnými. Pro znázornění se však ještě více hodí přirovnání z druhého zlomku, který se opět týká i Slunce jakožto jednoho z nebeských těles a který dokládá opět velmi originální koncepci kosmu: Nebeská tělesa se nepohybují pod (plochou) Zemí, nýbrž jen nad ní. A pokud je Země někde – má to být na severu – vyšší, pak se za tu vyvýšeninu může schovat např. Slunce v noci, takže je tma. Z úrovně čela nemůžeme

7 DK 13 B2 (Áetios I 3, 4). Překlad Vojtěch HLADKÝ – Zdeněk KRATOCHVÍL – Radim KOČANDRLE. *Fysis.cz*, verze 10. 9. 2010 [on-line, cit. 23. 9. 2023]. Dostupné z <<http://fysis.cz/presokratice/anaximenes.htm>>.

8 DK 13 A7 (Hippolytos, *Refutatio* 1, 7, 6). Překlad tamtéž.

vidět zadní část toho klobouku, protože ten se skrývá za temenem hlavy – to chce říci Anaximenovo přirovnání.

FF: Anaximenés (úplně nalevo) ukazuje svým spoluobčanům způsob, jakým se točí hvězdy kolem Země. Jednou rukou demonstruje točivý pohyb a v druhé ruce má plstěný klobouk, aby jim tento pohyb přirovnal k něčemu z jejich života. Ovšem spoluobčané, kterým to ukazuje, mají vlastní vysvětlení, jak se hvězdy pohybují. Jsou toho názoru, že hvězdy se pohybují pod a nad Zemí. Prostřední z nich to přirovnává k žonglování s míčky kolem pomyslného středu. To, že jeho spoluobčané mají jiný názor, je zdůrazněno mimikou a gesty občana v dlouhém rouchu s věncem kolem hlavy. Ten odstrkuje Anaximena a tváří se odmítavě. Anaximenés se v důsledku nepochopení tváří sklesle.

Inovací tohoto obrázku je, že jsem se pokusil tvář Anaximena připodobnit jeho podobizně z materiálů k předmětu *Dějiny filozofie I*. Dalším detailem tohoto obrázku je pozadí, na kterém jsem se pokusil zachytit antickou městskou pevnost. Při kreslení takto konkrétních motivů se snažím vycházet z informací o dobové architektuře a stylu, které nacházím na internetu. Zároveň ale nechci pouze kopírovat, proto dávám volný průchod kreativitě a vše si upravím podle sebe. Díky tomu si pak kreslení nesmírně užívám.

Bc. František Felner

Absolvent Katedry filozofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity
498351@mail.muni.cz

PhDr. Josef Petrželka, Ph.D.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
josef@phil.muni.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

